

tovolo: Ako se presaja drevo jeseni, naj se le obreže po kore-nini in po deblu; spomlad in o poletju presajenim drevesom, naj si bodo že manjši ali večji, pa se steblo (verh, króna) ne sme prire-zati. Navadno se vendar drevje le takrat presaja, kedar je brez sadja, t. j. spomladi ali jeseni. Ako se pa mlada drevesca za-stran šibkosti nočejo presajati (zlasti jabelka), in se vender želi, da bi bolj čvrsto rastle, naj se spomlad ali pa v jeseni tik nad očesci prevežejo, ker postanejo potem, ker kviško ne morejo, ve-liko bolj krepkejše in jačje. Krivo rastečim drevcem naj se prislo-nijo količi, h katerim se drevesa privežejo, samo pazi naj se na to, da so količi na spodnjem koncu, kjer se v zemljo zarinejo, dobro prišpičeni, ker tako menj koreninice škodo terpé, ko se kolec v zemljo zabija. (Dalje prih.)

Šolski in učni red občnim ljudskim učilnicam.

(Konec.)

§. 54. Smoter pisnega uka je: razločno, hitro, in kar se največ more prijetno pisati čerke učnega jezika, oziroma družega deželnega jezika, po nemških učilnicah tudi latinske cerke.

Učencem je precej v začetku naročati, da vse, kar pišejo, ne zapišejo samo lepo, nego tudi pravopisno dobro ter na tanko.

Ta uk naj se že iz početka tesno veže z drugimi učnimi predmeti.

§. 55. Uk v realijah naj si izbere to, kar je najvredneje znati iz prirodopisa, zemljepisja in povestnice. Deržati se je načela, da se ta uk po spodnjih in srednjih stopinjah stika samo z abecednikom in z berili, a da še le na zgornjih stopinjah dohode samostojen prostor.

§. 56. Uk o prirodopisu (naravopisu) ima namen, učencem buditi veselje in ljubezen k naravi (prirodi), in jih seznaniti z najbolj razširjenimi naravnimi telesi (prirodninami) ter jih voditi k bistremu, tencemu pazilu in znakovitemu popisovanju gledanih teles. Zlasti pozorno se je baviti (pečati) z domačimi, po kmetskih učilnicah posebno s tistimi naravnimi stvarmi, katere se fičejo kmeto-vanja (poljedelstvo, zeleničje, ovočje (sadje), cvetice, svilne gosenice, bečele in živinorejstvo). Treba je, kolikor se more, da učenci vidijo prava naravna telesa sama; a kjer se to ne more, naj se pokaže podoba. Občnim ljudskim učilnicam ni náloga, učence seznanjati s prirodopisnim sestavom (sistemo).

Na spodnjih stopinjah se prirodopisni uk veže s kazalnim ukom. Otroke je seznaniti z najvažnejšimi domačimi živalmi in rastlinami, s čimer naj se primerno druží uk o brambí živalstva in sadežev.

Na srednjih stopinjah je berilo podloga prirodopisnemu uku.

V zgornjih razredih je že poprej nabrane vednosti širiti. Zlasti je treba razkazovati značajne zastopnike najvažnejših oddelkov iz živalstva, rastlinstva in rudništva, a še posebno tista naravna telesa, katera imajo v gospodarstvu narave kako veliko imenitnost; dalje katera so človeku ali koristna ali kvarna, ter katera na široko rabijo obertom in uméeljnostim. K temu se potem druží drobnejša vednost o človeku, posebno združena z glavnimi stvarmi iz uka o zdravju.

Prirodopis se najpripravneje učí v šolskem, tako narejenem vertu, da ustreza času in kraju.

§. 57. Naravoznanstvu je nálog, da pot nakopava vednosti in razumu najvažnejših naravnih prikazov. Začetek temu uku so naravni prikazi in lažji opitje (eksperimentje). Na spodnjih stopinjah se ob kazalnem uku pripovedujejo najvažnejši naravni prikazi. Na srednjih stopinjah je podloga berilo, katero daje priliko, razlagati najvažnejše največkratne naravne prikaze, namreč: rast in upadek gorkote (gorkomèr), zračni prepuh, zračni tisk (zrakomèr, sesalke), veter, roso, slano, meglo, oblake, dež, sneg, led, gorénje, kurjavo.

Na zgornjih stopinjah se iz raznih oddelkov naravoznanstva nekoliko posebnega odbere, oziráje se na zmožnost učencev, katerim je potlej vse tako razbistriti, da po polnem umejo. Naravoznanskemu uku se pridene toliko kemije, kolikor je potrebno, da so potem znani najnavadnejši prigodki v domačem življenji, v poljedelstvu in obertih.

§. 58. Zemljeznanskemu (zemljepisnemu) in zgodovinskemu uku je nálog, z ene strani s poznavanjem domače zemlje ter najvažnejših ošod avstrijske države in prebivalcev njenih buditi ljubezen k domovju in k očevini ter udanost cesarju in cesarskemu rodu, z druge strani s prvotnimi pojmi o svetoznanstvu duševni obzor širiti in serce blaziti.

Smoter zemljeznanskega uka je: pregledno znanje svojega domovja in svoje očevine po naravoslovskih in krajevnih, narodopisnih in političnih razmerah; znanje o najvažnejših stvaréh vse Evrope in ostalih delov svetá s posebnim oziróm na tla, kakoršna so kod; razum navadnejših prikazov, rojenih iz podobe, stanja in premikanja naše zemlje. Začetek temu uku je domačega kraja ter njegovega obližja načertek, kateri se učencem pred očmi polagoma razvija; k temu se počasi dostavlja toliko, da učenec naposled do dobrega ume zemljevid.

Smoter zgodovinskega uka je: vedeti zgodovino domačega kraja, svojega domovja, svoje očevine ter znati najvažnejše dogodke občne povestnice, t. j. tiste, kateri se dotikajo očevinske zgodovine, ali kateri so imenitni človeškemu napredku. Na nižjih stopinjah se ta uk derži beril, a na srednih se nadaljava posebno v životopisni obliki, tesno zvezan sè zemljeznanskim ukom. Zadnja leta uka naj učitelj glavne stvari prej dobljenega znanja ponavlja, v red spravlja in časoslovno razveršča.

Na konci se učencem razložé najglavnejša načéla domače ustave.

§. 59. Uk v petji ima nálog, glasovni čut buditi, otrokom estetično omiko ter oblaževanje serc pospeševati in domorodne misli oživljati. V prvih šolskih letih se je petja vaditi samo po sluhu; posebno je paziti, da se učencu glas razvija in muzični sluh uterjáva. Višje učilnice naj učé peti na podlogi notnega sestava (notensystem). Nekoliko dobrih ljudskih pesmi, katere po besedah in melodiji tudi pozneje ostanejo v číslu, naj se otroci naučé iz ust prepevati.

§. 60. Telesnim vajam je prvi nálog, pospeševati, da se v mladini razvija moč, ugibčnost in terdnodušje, ljubezen k redu, pogum in up v samega sebe, ter da se éversto ohrani telo in duh. Te vaje naj bodo redne in proste s telovadnimi igrami vred, a po zgornjih stopinjah tudi vaje na orodji, ako je orodje pripravljeno. Telesne vaje so razne dečkom in razne dekletom, kakor zahteva sama raznost njih spola.

§. 61. Deželna učilnična oblast razzodi, ali se v okrožje ljudske učilnice privzemó, če jih krajna učilnična oblast želi, tudi se drugi učni predmetje razen prej imenovanih. Taki predmetje bi se smeli učiti samo v preizrednih šolskih urah.

§. 62. Posameznih predmetov ni učiti brez vzajemne zveze mej seboj, nego vsi naj bodo kakor skupne izobraževalo; torej jih je tudi tako razlagati, da se opirajo drug na drugega.

Stanovita učitev (metoda) se ne ukazuje nobenemu predmetu ljudske učilnice.

Okrajnim in deželnim šolskim nadzornikom je paziti, da se učitelji ogibljuje poskušanja s premembami raznih učitev. Privaditi se je učitve, katero je poterdira vednost in dejanska izkušnja ter odobril okrajni učiteljski zbor.

§. 63. V vsacem okrajni naj okrajni učiteljski zbor od časa do časa neni čertež ustanovi v mejah postavnih vodil in z ozirom na vodilne čerteže deželne učilnične oblasti, kadar jih bode razglasila, ter naj po razredih in razdelkih razkroji učno gradivo, odmenjeno ljudski učilnici. Pri tem poslu je primerno gledati na razne verste ljudskih učilnic. Sklepi naj se pred okrajno učilnično oblast pokladajo na odobrilo.

Učne čerteže šolam vádnicam, spadajočim k učiteljskim izobraževališcem, naj učiteljstvo teh učilnic ustanovi ter položi pred deželno učilnično oblast na odobrilo.

Vsacemu učitelju je izpolnjevati, kar se tukaj zahteva od vsacega posameznega razreda in razdelka, in učitelj je učilničnim nadzornim oblastim odgovoren, da se razredi in razdelki vodijo po učnem smotru.

Učiteljskim zborom in tudi učilničnim oblastim bodi pred očmi, da ti učni smotri, kateri so postavljeni v §§. 51 do 60, veljajo zdaj za najvišje, dó kakoršnih se je po občnih ljudskih učilnicah vspenjati, in da se torej smejo v zmislu §. 3. državne postave o ljudskih učilnicah po potrebi znižati, posebno v dvorazrednih in enorazrednih šolah.

§. 64. Po enorazrednih šolah uk` mej posamezne ure razdeljuje učitelj, a po večrazrednih učiteljski zbor, in podaja okrajni učilnični oblasti (v šolah vádnicah učiteljskih izobraževališč deželni učilnični oblasti) na odobrilo.

Poterjena razdelitev uka mej posamezne ure naj bode v vsaki šolski sobi na videži.

IX. O preskušnjah in spričevalih.

§. 65. Konci vsacega šolskega leta morejo po sprevidnosti krajne učilnične oblasti biti preskušnje, katere imajo samo ta namen, da roditelji zvede, koliko so se otroci naučili, ter da se na širje po učilnični občini razbuja veselje k šolskemu nauku. Krajna učilnična oblast naj se pogovori s šolskim voditeljem, kako in kdaj bodo javne preskušnje, in o tem poročí okrajni učilnični oblasti, katera preskušnji o pravem času postavi dan in glavarja.

Na šolskih preskušenj mesto ali k njim utegnejo tudi priti šolske svečanosti.

§. 66. Po občnih ljudskih učilnicah se dajú samo odpustna in odhodna spričevala, o katerih je govorjenje v III. oddelku tega šolskega in učnega reda. Dekler je otrokom še dolžnost hoditi v šolo, more se šolsko spričevalo (vsolohodno spričevalo) roditeljem ali njihovim namestnikom dati samo na opravičeno zahtevanje; v tácem spričevalu je izrekoma povedati, zakaj se je dalo.

Vendar je roditeljem ali njihovim namestnikom po štirikrat mej vsakim šolskim letom pisмено poročiti, kako se njih otroci pravno vladajo in učé (šolsko poročilo ali naznanilo).

§. 67. V tako šolsko poročilo naj se zapiše sodba, kako učenec hodi v šolo, kako se pravno vlada ter kako napreduje, in sicer z besedami postavljenimi v §. 20.

§. 68. Roditeljem je dolžnost s podpisom poterditi, da so od učitelja prejeli šolsko poročilo. Ako ne bi hoteli, naj učitelj podpore poprosi krajno učilnično oblast.

§. 69. Zasobne učence, dokler so v taki starosti, dá jim je v šolo hoditi, sme vsaka javna ljudska učilnica izpraševati, a to samo izimkoma ter na opravičeno zahtevanje njihovih roditeljev ali roditeljskih namestnikov; na spričevalo je njegov namen vselej izrekoma zapisati.

O izpraševalni taksi veljá, kar je v §. 16. določeno.

X. O učilih in samoučilih.

§. 70. Vsaki učilnici je imeti vsa potrebna učila in samoučila. Da se pripravijo, naj se šolski voditelj zgledi tistej oblasti, katera je po postavi v to odločena.

§. 71. Vsaki šoli naj se po potrebi dadé vsaj ta učila:

- a) priprava k prvemu uku v čitanji;
- b) razbistrilni pripomočki k prvemu računskemu uku;
- c) podobe h kazalnemu uku;
- d) zémljina kroglja (globus);
- e) na steno po en zemljevid vsake izmej obeh okroglihpolovic zemlje na ravni ploskvi (planiglobien), po en zemljevid domače dežele, avstrijsko-ogerske derzave, Evrope in Palestine;
- f) vzorni obrazki k nauku v risanji;
- g) mala zbirka domačih naravnih teles ter najljazjega naravoslovskega orodja;
- h) šolska knjižnica.

§. 72. Vsak učenec naj ima v rokah vsa samoučila, kolikor jih vsacemu razredu ali razdelku posebe odloči okrajni učiteljski zbor.

Razen potrebnih šolskih knjig naj po učiteljevi zapovedi ima vsak otrok svojo pisno deščico ter na poznejših stopinjah uka tudi potrebne pisne in risalne sešitke.

Šolske knjige in druga samoučila so otrokom dolžni kupiti roditelji ali njih namestniki, in če je uboštvo dokazano, tisti, katere sili postava.

XI. O šolah ženskim rokotvorom in umnemu gospodinjstvu.

§. 73. K potrebnim dekliskim učnim predmetom v občnih ljudskih učilnicah spadajo tudi ženski rokotvori in umno gospodinjstvo.

V ta namen je okrajnim učilničnim oblastim po nasvetu krajnih učilničnih oblasti ali po dogovoru z njimi osnovati posebne délovne učilnice v zvezi z ljudskimi ali razločene od njih.

Po samostojnih dekliskih učilnicah bodi délovna šola vselej v posebnem šolskem oddelku.

Učiti je razen učnega časa, ljudskim učilnicam v §. 47. odločnega, vsaj po šest mesecev šolskega leta.

§. 74. Število učnih ur na teden ustanovi okrajna učilnična oblast.

§. 75. Nobena učiteljica ne sme ob enem učiti nad 40 deklet. Če jih je več, naj bodo vsporedni razdelki.

§. 76. Okrajna učilnična oblast ukrene, v katerem polletji ljudske učilnice naj se uk prične.

§. 77. Krajna učilnična oblast more, če zahtevajo roditelji ali njih namestniki, délovne šole oprostiti samo take deklice, o katerih se je po njihovih razmerah nadejati, da si potrebni uk drugače pridobodo.

§. 78. V rokotvorni šoli naj se uči:

- plesti in vésti, v razni porabi tega dela;
- šivati, posebno belo tkanino;
- kerpati nogavice in tudi vsakoverstno tkanino;
- zaznamovati preobleko;
- urezovati vsako stvar, katera se uči v šoli delati.

Posebno se je ozirati na tisto, kar je v gospodinjstvu naj potrebnejše; uméeljna dela smejo samo potlej na versto priti, kadar so dekleta že dovolj izučena navadnih ženskih del.

Željam roditeljev zaradi dela je samo toliko ustrezati, kolikor se ne zavajajo ob red in šolsko pravilo.

§. 79. Umno gospodinjstvo naj obseza:

- a) uk, iz česa, kakova, kako narejena in po čem je stvarina, katera je v delu;
- b) uk o najvažnejših redilnih stvareh, o njih kupovanji in rabi;
- c) uk o raznih verstah in mnogolični rabi rokotorov;
- d) uk o tistem orodji in pripravah, ki so gospodinjstvu potrebne;
- e) uk o človeškem prebivališči in strežbi bolnikom.

Snov umnega gospodinjstva naj se razdeli po gornjih stopinjah uka.

§. 80. K uku potrebno orodje in stvarino je dekletom s seboj prinesti. Ako ne prinesó, naj krajna učilnična oblast prime roditelje ali njih namestnike, da pripravijo, česar se pogreša. Ako roditelji ali njih namestniki tega ne storé, naj krajna učilnična oblast preskerbí ob njihovih stroških.

Ubožnim deklicam potrebščino pripravijo tisti, katere veže postava.

§. 81. Krajni učilnični oblasti je na izvoljo dano, da nadzor ženske delovne šole izroči ženskemu odboru domačih občanek.

Temu odboru je potem nálog, da časi pride v učilnico pogledat, in da krajni učilnični oblasti podaje nasvete, kateri bi šoli utegnili biti na korist.

§. 82. Kar se tiče hoje v delovno šolo, odpusta iz nje, ustrahovanja, dolžnosti učiteljic, preskušenj in spričeval, sploh veljajo določbe o ljudskih učilnicah. Kjer je delovna šola združena z ljudsko, naj se udeleži tudi šolske preskušnje ali svečanosti, in o tej priliki naj ženske rokotvore pokaže vsacemu na videž. Tudi spričevala tacih delovnih šol naj se združijo sè spričevali ljudske učilnice.

Končna določba.

§. 83. Obraze k raznim uradnim spisom (zapisovalnikom, razrednikom, imenikom, spričevalom, šolskim poročilom i. t. d.) učilnici načertava deželna učilnična oblast, katera daje tudi temu potrebna napotila.

Metelko

v slovenskem slovstvu.

6. Bil je Metelko kranjski tolmač in slovenil je nemške ukaze in razglase deželnega vladarstva. To delo mu je bilo časih dokaj težavno. Mnogo truda so mu prizadévale posebno lastne imena mest, tergov, vasi, posamesnih krajev; nemške pa slovenske se vselej ne vjemajo in so dostikrat popolnoma različne. Kolike pomote se v tem lahko primérijó človeku! Oberne se toraj Metelko 30. novembra 1822 v posebni prošnji do deželnega vladarstva, naj ono dá popisati krajevne imena po Kranjskem. Pomagam si, pravi, kakor morem; nekatere imena so čisto neznane; poprašujem sím ter tje tudi pismeno, pa vendar vselej prave ne izvém: ta mi pové tako, drugi drugače, na pr. Wabenfeld se mi imenuje Babno polje, Babje polje in Babja poljica, Freythurn Pobrérzje in Podbrérzje, Kréutzdorf Križéva vas in Križna vas. Brez dvombe je pravo le eno, in sicer, ktero je ravno v tistem kraju navadno.